

Libii, daje znakomite wyobrażenie o tym, jak wyglądała pod względem geograficznym, klimatycznym, etnicznym i politycznym północna Afryka w klasycznej epoce dziejów świata greckiego, a więc przed Aleksandrem Wielkim i przed wystąpieniem Rzymu, który stopniowo całą Afrykę punicką i grecką zamienił w Afrykę rzymską.

LIBIA

107. Libia zaczyna się od Kanopijskiego ujścia Nilu¹. Adyrmachidowie². [Pierwszym] ludem libijskim są Adyrmachidowie. Z Tonis³ na bezludną wyspę Faros⁴ [posiadająca dogodne porty, ale pozbawioną wody]

¹ Kanopijskie ujście Nilu – najbardziej wysunięta na zachód odnoga delty Nilowej. Kanopijskie ramie delty Nilu uważał Skylaks za granicę między Azją a Libią, czyli Afryką (por. rozdz. 106 *Periplusu* Skylaksa). Tym samym rzeka Nil stanowiła dla niego granicę kontynentów. Pogląd tego rodzaju zwalczał, jak już wyżej wspomniano, Herodot (II 15, 16).

² *Adyrmachidowie* – por. Hdt. IV 168.

³ *Tonis* – miasto wymienione przez Strabona (XVII p. 800) i Diodora (I 19).

⁴ *Wyspa Faros*, bezludna w czasach Skylaksa jak i jeszcze w połowie IV w. p.n.e., w okresie ostatecznej redakcji *Periplusu* miała już wkrótce stać się sławna na cały świat starożytny. W 331 r. p.n.e. naprzeciwko wyspy Faros, na wąskim skrawku ziemi między Jeziorem Mareotyckim a pełnym morzem założył Aleksander Wielki miasto Aleksandrię – najważniejszy port handlowy hellenistycznego Wschodu, wielkie centrum greckiej kultury w Egipcie. W początkach III w. p.n.e., tworząc założenia wielkiego portu aleksandryjskiego, połączono groblą (tzw. Heptastadion) wyspę Faros z lądem stałym,

żegluję się na przestrzeni 150 stadiów. Na Faros znajduje się wiele portów. Wodę przywozi się z jeziora Marei⁵, jest bowiem zdatna do picia. Z Faros do tego jeziora płynie się bardzo krótko. Leży tam i Chersonesz⁶ z portem. Żegluję się wzdłuż niego na odcinku 200 stadiów. Za Chersoneszem rozciąga się Zatoka Plintynyjska⁷. Od wejścia do zatoki aż do przylądka Leuké⁸ płynie się dzień i noc, do najgłębiej zaś położonego punktu Zatoki Plintynyjskiej żegluję się dwa razy dłużej. Brzegi dookoła zatoki są zamieszkane. Od przylądka Leuké do

a na północno-wschodnim cyplu wyspy Sostratos z Knidos wznosił ok. 280 r. p.n.e. pierwszą w dziejach latarnię morską, zaliczoną do siedmiu cudów świata. Dzisiaj wyspa Faros stanowi zakończenie szerokiego półwyspu, ponieważ prądy przybrzeżne osadziły w ciągu wieków po obu stronach starożytnej grobli tak wielkie pokłady piasku, że obecnie dawna wyspę Faros łączy z lądem stałym nie wąska grobla, lecz rozległy pas ziemi, na którym rozłożyła się znaczna część współczesnej Aleksandrii. Oczywiście poszerzenie się grobli zmniejszyło powierzchnię dwóch portów aleksandryjskich – wschodniego (Wielki Port) i zachodniego (Port Szczęśliwego Powrotu).

⁵ Jezioro Mareja (Marea, łac. *Mareotis Lacus*, dzis. Mariût) – w starożytności zasilane w wodę pobocznymi kanałami Kanopijskiego ramienia delty Nilu, dzisiaj prawie wyschnięte.

⁶ Chersonesz – nazwa półwyspu czy raczej mierzei zamykającej od północnego zachodu Jezioro Mareotyckie (gr. ὁ χερσόνησος – półwysep).

⁷ Zatoka Plintinos – wg Herodota (II 6) wyznacza zachodnią granicę Egiptu; dzis. Zatoka Arabska.

⁸ Leuké (po gr. dosł. „Biała”) – przylądek ten wg Strabona (X 5, 17) leży o 1000 stadiów na zachód od Aleksandrii.

portu Laodamantejon⁹ żegluga trwa pół dnia. Od portu Laodamantejon do portu Parajtonion¹⁰ płynie się także pół dnia. Dalej leży miasto Apis¹¹. Aż dotąd więc władają Egipcjanie.

108. Marmaridowie¹². Od Apis aż do Hesperyd mieszka lud libijski Marmaridów. Od Apis do skał Tyndaryjskich¹³ płynie się jeden dzień. I od skał Tyndaryjskich do portu Plynój¹⁴ żegluga trwa jeden dzień. Od Plynój do Petrantu Wielkiego żegluję się pół dnia. Od Petrantu do Menelaos¹⁵ – cały dzień. Od Menelaos do Kyrthanejon także cały dzień. Port Antipygos¹⁶ od Kyrthanejon oddalony jest o pół dnia żeglugi. Odległość pół dnia żeglugi dzieli port Petrant Mały od Antipygos, w odległości zaś dnia żeglugi od Petrantu Małego leży port o nazwie Chersonesz Achilidyjski¹⁷. Jest to terytorium Kyrenajczyków. W połowie drogi między Petrantem

⁹ *Laodamantejon* – odpowiada dzisiejszemu portowi Mahadah.

¹⁰ *Parajtonion* – dzis. el Baretone, inaczej Berek.

¹¹ *Apis* – u Herodota (II 18) pograniczne miasto Egiptu, tak jak i miejscowość Marea na zachodnim brzegu Jeziora Mareotyckiego.

¹² Od plemienia Marmaridów nazywali Grecy cały obszar między Egiptem a Kyrenajką – Marmarika.

¹³ *Skały Tyndaryjskie* – wspomina o nich Strabon (XVII, p. 799), obecnie skały Ichajlao.

¹⁴ *Plynój* – u Herodota (IV 168) Plynos; Herodot twierdzi, że aż do tego portu rozciągały się siedziby Adyrmachidów.

¹⁵ *Menelaos* – u Herodota (IV 169) Menelajos.

¹⁶ *Antipygos* – dzis. Tobruk w Libii.

¹⁷ *Chersonesz Achilidyjski* – dzis. Ras el Tin.

a Chersonezem leżą wyspy Aedonia i Platejaj¹⁸. U ich brzegów są doskonałe przystanie. Stąd zaczynają się tereny, gdzie silfion¹⁹ rodzi się na polach. Występuje on od Chersonezu i przez wnętrze kraju siega aż do Hesperyd, licząc ściśle wzdłuż brzegu na odcinku około 1500 stadiów. Afrodisjas – wyspa z dogodnymi przystaniami i port Naustatmos. Z Chersonezu płynie się do Naustatmos jeden dzień, od tego portu zaś do Kyreny odległość wynosi 100 stadiów. Port Kyreny²⁰ od miasta oddalony jest o 80 stadiów, Kyrena²¹ leży bowiem w głębi łądu. Tamtejsze porty są bardzo dogodne do lądowania. Są też i inne miejsca schronienia u wybrzeży wysepek, przystanie i dużo przylądków

¹⁸ Platejaj – u Herodota (IV 153, 156, 169) Platea, dzis. Burda, inaczej Bomba.

¹⁹ Silfion (łac. *laserpicium*) – aromatyczne ziele, bardzo cennie przez starożytnych, występujące na terenie Kyrenajki. Łodygę tej rośliny spożywano, a pachnący sok stosowano jako przyprawę i lekarstwo („czarcie łajno”) – por. Hdt. IV 169.

²⁰ Port Kyreny – nosił w starożytności nazwę Sodzusa („Zbawiająca”), potem Apollonias i powtórnie Sodzusa, dzisiaj Marsa Susa. Kyrenę, najslawniejszą kolonię grecką na wybrzeżu Libii, założyli już w VII w. p.n.e. wychodźcy z Peloponezu i wysp zamieszkałych przez Dorów (zwłaszcza Tery). O dziejach tej kolonizacji por. Hdt. IV 145–159. Od Kyreny nazywali Grecy tę część Libii Kyrenajką.

²¹ Kyrena – dzis. Krenna – ojczyzna filozofa Arystyppa, poety Kallimacha, geografą Eratostenesa. Wielkim uznaniem cieszyły się u starożytnych pochodzące z Kyreny wyroby ze złota i kości słoniowej, a mieszkańcy miasta, położonego w kraju z natury wyjątkowo bogatym, mieli w powszechnej opinii prowadzić wyrafinowane i zbytkowne życie.

w tej okolicy. Od portu Kyreny aż do portu miasta Barke²² odległość wynosi 500 stadiów. Miasto Barkeńczyków leży w odległości 100 stadiów od morza. Port miasta Barke od Hesperyd dzieli odległość 620 stadiów. Od Kyreny aż do Hesperyd są następujące porty i zagłębienia wybrzeża: zatoka Fykus²³, powyżej w głębi łądu znajduje się ogród Hesperyd²⁴. Jest to miejsce położone

²² Port miasta Barke – w czasach hellenistycznych nazywał się Ptolemais (dzis. Dolmeta). Barke – miasto to założyli ok. 550 r. p.n.e. zbuntowani bracia króla Kyreny Arkesilaosa II (por. Hdt. IV 160) w zachodniej części płaskowyżu Kyrenajki. Od 525 r. p.n.e., podobnie jak Kyrena, pod zwierzchnictwem perskim, w czasach hellenistycznych i rzymskich straciła znaczenie na rzecz swego dawnego portu, późniejszego miasta Ptolemais.

²³ Fykus – u Skylaksa nazwa zatoki, natomiast Strabon (XVII p. 837) wymienia miasto i przylądek (dzis. Ras Sem) o tej nazwie.

²⁴ Ogród Hesperyd – Hesperyd, córki Nocy (Hesiod., *Theog.* 215), na najdalszych zachodnich krańcach ziemi miały pilnować ogrodu, w którym rosły jabłonie rodzące złote jabłka. Był to podarunek Gai (Ziemi) dla Hery z okazji jej zaślubin z Dzeusem. Zdobycie złotych jabłek Hesperyd stanowiło jedną z dwunastu prac Heraklesa. Umiejscowienie przez Greków mitycznego ogrodu Hesperyd w tej części Libii musiało nastąpić jeszcze w okresie początkowej fazy kolonizowania Libii, kiedy to tereny leżące na zachód od Kyreny wydawały się pierwszym kolonistom już najdalszym zachodem. Dawna tradycja tej lokalizacji utrzymała się przez kilka następnych stuleci, czemu daje wyraźne świadectwo *Periplus* Skylaksa, chociaż horyzonty geograficzne Greków poszerzyły się znacznie od tamtych czasów. Nadal widocznie jednak pokazywano jako miejscową osobliwość ów bujnie krzewiący się las w zagłębieniu terenu,

na głębokości osiemnastu sążni, otoczone stromymi ścianami niemającymi nigdzie zejścia, ma ono długość i szerokość nie mniejszą od dwóch stadiów. Cały obszar pokryty jest splecionymi ze sobą drzewami, bardzo gęstymi. Rosną tam drzewa lotosowe, różnego gatunku jabłonie, drzewa granatu, grusze, jeżówki, drzewa morwowe, winna latorośl, mirty, wawrzyny, bluszcze, oliwki, dzikie oliwki, drzewa migdałowe, orzechy!

Wśród miejscowości dotąd niewymienionych poniżej ogrodu Hesperyd leży Ampelos, a dalej w odległości 30 stadiów Apios, potem Chersonesz o licznych ogrodach, Dzenertis, Tauchejra, Wieś Kaukalosa²⁵, miasto Hesperides (Hesperyd)²⁶ z portem i rzeka w pobliżu

gdzie przypuszczalnie gromadziła się woda z opadów, a gorący afrykański klimat sprzyjał szybkiej wegetacji, i łączono go z mityczną opowieścią o ogrodzie Hesperyd. Skylaks umieszcza ogród Hesperyd nad zatoką Fykus, z czego wynikałoby, że wymienione przez niego w dalszej kolejności Ampelos, Apios, Chersonesz i Dzenertis leżały między zatoką Fykus a miastem Tauchejra, żadne jednak inne źródło starożytne poza *Periplusem* Skylaksa takich miejscowości nie wymienia w tym rejonie wybrzeża. Niewykluczone więc, że zaszła tutaj jakaś pomyłka.

²⁵ *Wieś Kaukalosa* – wyszczególniona między miastami Tauchejra i Hesperides, poza tym nieznaną.

²⁶ *Tauchejra* (dzis. Tókra) i *Hesperides* (dzis. Benghâzi) – to stare greckie kolonie założone na zachodnim wybrzeżu Kyrenajki. Kiedy w 321 r. p.n.e., podobnie jak Kyrena, dostały się pod zwierzchnictwo egipskich Ptolemeuszy, Tauchejra została przemianowana na Arsinoe od imienia żony Ptolemeusza II, a Hesperyd na Berenike od imienia żony Ptolemeusza III. Wówczas to greckie miasta Kyrenajki utworzyły związek pięciu

miasta Ekkejos. Wszystkie ziemie w tej okolicy od Chersonezu Achilidyjskiego aż do Hesperyd należą już to do Kyrenejczyków, już to do Barkejczyków.

109. Nasamonowie²⁷. Makowie²⁸. Za Hesperydami rozciąga się wielka zatoka o nazwie Syrtis²⁹ na przetrzeni, by podać jak najdokładniej, ok. 5000 stadiów.

miast, tzw. Pentapolis. Do związku tego wchodziła Kyrena jako przodowniczka, dawny port Kyreny, wówczas samodzielne miasto, Apollonia, dawny port Barke pod nowym imieniem Ptolemais (miasto Barke było w tym czasie zburzone i straciło znaczenie) oraz właśnie Arsinoe i Berenike, też świeżo przemianowane. Cały kraj po wymarcu panującej tu do 117 r. p.n.e. młodszej gałęzi Ptolemeuszów przypadł w 96 r. p.n.e. Rzymianom i w 67 r. p.n.e. wszedł wraz z wyspą Kreta w skład odrębnej prowincji Imperium Rzymskiego. Ze wszystkich miast starożytnej Kyrenajki tylko Hesperyd (późniejsza Berenike) przetrwały do czasów dzisiejszych jako Benghâzi, drugie co do wielkości po Tripolisie miasto handlowe Libii, z innych pozostały ruiny.

²⁷ *Nasamonowie* – we władaniu tego rozbójniczego plemienia, napadającego na fenickie i greckie statki, znajdowały się piaszczyste i bezludne wybrzeża Syrty. O Nasamonach – por. Hdt. II 32, IV 172.

²⁸ *Makowie* – spokrewnione z Nasamonami plemię nomadów – zamieszkiwali w rejonie zachodnich wybrzeży Wielkiej Syrty (por. Hdt. IV 175, V 42).

²⁹ *Syrtis* – *Zatoka Wielkiej Syrty* – rozległa i płytką – była postrachem starożytnych żeglarzy ze względu na liczne płycizny i niebezpieczne wiry. Do jeszcze większego wyolbrzymienia tych niebezpieczeństw przyczyniała się grecka etymologia ludowa wyprowadzająca nazwę Syrtis od czasownika gr. σῦρειν (ciągnąć, wlec, unosić). Opowiadano więc o mieliznach i wirach wciągających statki, które znalazły się w ich zasięgu, na dno.

Przecinając ją wszcz od Hesperyd do leżącego naprzeciw miasta Neapolis, płynie się przez trzy dni i trzy noce. Brzeg zatoki, który wpływający do niej ma po lewej ręce, aż do najgłębiej położonego końca zamieszkuje lud libijski Nasamonów. Przeciwny brzeg Syrty aż do jej ujścia zajmuje libijskie plemię Maków. Wpływający do Syrty od Hesperyd natrafia na mielizny Heraklejskie, w pobliżu leży Drepanon³⁰, trzy wyspy Pontiaj, a za nimi inne wyspy zwane Leukaj³¹. W najdalszym zakątku Syrty znajdują się Ołtarze Filajnosy³², przystań i na brzegu gaj Ammona³³. Makowie, od tego miejsca zamieszkujący wybrzeża Syrty, zimę spędzają nad morzem, trzymając bydło w zamknięciu, latem zaś

³⁰ *Drepanon* – najdalej na zachód wysunięty przylądek wybrzeża Kyrenajki.

³¹ *Wyspy Pontiaj i Leukaj* – drobne wysepki u wschodnich brzegów Wielkiej Syrty.

³² *Ołtarze Filajnosy* (Filenosa) – najdalej na wschód wysunięta kolonia Kartagińczyków na wybrzeżu północnej Afryki, wyznaczała granicę między grecką a kartagińską (fenicką) strefą wpływów w Afryce. Kartagińczycy rozciągnęli swe panowanie aż do najdalej wysuniętych na południe brzegów Wielkiej Syrty, by odciąć w ten sposób swych greckich konkurentów z Kyreny od najkrótszych i najłatwiejszych dróg handlowych prowadzących do wnętrza Afryki.

³³ *Ammon* – bóg czczony w egipskich Tebach, przez Greków utożsamiany z Dzeusem, także najwyższy bóg w Kyrenajce, głowę jego jako Ammona-Dzeusa przedstawiano na tamtejszych monetach. W starożytności słynna była wyrocznia Ammona w dzisiejszej oazie Siwa na Pustyni Libijskiej. Grecy, którzy często tę wyrocznię odwiedzali, nazywali w skrócie całą oazę Ammonejon (Ammonion) – por. Hdt. I 46, IV 181.

na skutek braku wody wyruszają wraz z bydłem w głąb lądu. Za Syrta [na zewnątrz Syrty] jest piękna okolica i miasto o nazwie Kinyps³⁴, które zostało opuszczone. Neapolis³⁵ leży w odległości 80 stadiów od Syrty. W pobliżu płynie rzeka Kinyps³⁶, a naprzeciwko jej ujścia jest wyspa. Przepłynięcie Syrty od Hesperyd do Ołtarzy Filajnosy w najgłębiej położonym zakątku zatoki zajmuje trzy dni i trzy noce, żeglując zaś wszcz zatoki od rzeki Kinyps do wysp Leukaj potrzeba na przebycie tej drogi czterech dni i czterech nocy.

110. Lotofagowie³⁷. Wybrzeża na zewnątrz Syrty aż do wejścia do drugiej Syrty zamieszkuje libijski lud

³⁴ *Kinyps* – miasto to założył ok. r. 520 p.n.e. Spartanin Dorajos, lecz po trzech latach został wyparty stamtąd przez Kartagińczyków i tubylców – Libijczyków. O ekspedycji Dorajosa – por. Hdt. V 42.

³⁵ *Neapolis* – grecka nazwa Leptis, starej kolonii fenickiej, założonej na zachodnim krańcu Wielkiej Syrty w miejscu, gdzie do wybrzeża dochodzi pasmo wapiennych wzgórz. Ruiny starożytnej Leptis (w czasach rzymskich zwanej Leptis Magna lub Leptis Maior) jeszcze dzisiaj nazywane są Lebda. Grecka nazwa Neapolis (Nowe Miasto) początkowo dotyczyła przysuszczałnie przedmieścia Leptis, zamieszkałego przez Libijczyków, a później rozciągnięta została na całe miasto.

³⁶ *Rzeka Kinyps* (dzis. Kinifi) – bogata w wodę, krótka – źródła jej znajdują się u stóp wspomnianych już wzgórz wapiennych, sięgających do 800 m wysokości – nawadniała całą żyzną oazę, gdzie zasiana pszenica dawała w starożytności trzykrotne plony. Por. Hdt. IV 175, 198.

³⁷ *O Lotofagach* (dosł. po gr. – „zjadaczach lotosu”) – por. Hom., *Od.* IX 82 i nn; Hdt. IV 177; Xen., *Anab.* III 2, 25. Lotosem nazywali Grecy ze względu na podobieństwo ze znaną

Lotofagów. Używają oni lotosu jako pożywienia i napoju. Za miastem Neapolis już na terytorium Karchedonczyków leży miasto Grafara³⁸. Od Neapolis płynie się do niego jeden dzień. Za miastem Grafara znajduje się miasto Abrotonon³⁹ z portem. Żegluga do niego trwa jeden dzień. Za Abrotonon – Tarichejaj⁴⁰, miasto i port. Od Abrotonon żegluguje się do niego jeden dzień. W pobliżu miasta Tarichejaj leży wyspa o nazwie

im egipską rośliną wodną dziko rosnący krzew *Rhamnus Zizyphus* (arabski Sidr), którego słodkie owoce, przypominające śliwki, stanowiły podstawowe pożywienie mieszkańców wybrzeży Małej Syrty. Por. Hdt. IV 177.

³⁸ *Grafara* – kolonia fenicka, leżała na zachód od Leptis, na żyznym, obfitującym w zboże wybrzeżu. W przeciwieństwie do Leptis, broniącej nieustępliwie swej niezależności, wchodziła w skład państwa kartagińskiego (Kartagina – gr. *Karchedon*).

³⁹ *Abrotonon* (dzis. Zuwarah w Libii) – zgrecozowana forma nazwy fenickiego miasta handlowego Sabratha (dosł. „targ, targowisko, rynek”). *Periplus* nie wymienia położonej między Grafarą a Sabrathą kolonii Oea. Sycylijscy Grecy określali łącznie miasta Leptis, Oea i Sabratha mianem Tripolis (dosł. „trójmiasto”). Pochodzący z tych stron cesarz rzymski Septimius Severus utworzył z terytoriów wchodzących w skład Tripolis odrębną prowincję Tripolitana. Ponieważ rola centrum administracyjnego tej nowo utworzonej prowincji przypadła miastu Oea, na nie przeszła w rezultacie nazwa Tripolis. Nazwa ta, podobnie jak miasto, przetrwała do dzisiaj w formie Tarâbulus. Jest to stolica Libii. Miasta Tripolitani były w starożytności wielkimi ośrodkami handlu zbożem (słynne zboże libijskie).

⁴⁰ *Tarichejaj* – miejscowość niewymieniona w żadnym innym źródle starożytnym, być może należy ją identyfikować z miastem Dzuchis, wspomnianym przez Strabona (XVII p. 834).

Brachejon⁴¹, inaczej Lotofagów. Wyspa ma długość 300 stadiów, szerokość nieco mniejszą. Oddalona jest od lądu stałego o mniej więcej trzy stadia. Na wyspie rodzi się lotos, który jedzą, i inny, z którego robią wino. Owoc drzewa lotosowego ma wielkość owocu jeżówki. Uzyskują też duże ilości oliwy z dzikich drzew oliwkowych. Wyspa przynosi bardzo obfite plony pszenicy i jęczmienia, ma bowiem urodzajną ziemię. Z Tarichejaj płynie się na wyspę jeden dzień. Za wyspą leży miasto Epichos⁴². Z wyspy do Epichos żegluga trwa pół dnia. Stąd do [Makomades⁴³ – inaczej Neapolis]

⁴¹ *Brachejon* – taka nazwa tej wyspy leżącej w Zatoce Małej Syrty nie jest nigdzie notowana. Grecy nazywali ją powszechnie Meninks, bo tak zwała się fenicka kolonia na niej usytuowana, lub także Lotofagitis od zamieszkujących ją Lotofagów. W czasach rzymskich wyspa nosiła libijską nazwę Girba (dzis. Djerba).

⁴² *Epichos* – nazwa miasta – przypuszczalnie błędnie przekazana w rękopisie, być może chodzi o miasto Gichthis (Ptol., *Geogr.* IV 3, p. 263).

⁴³ *Makomades* – nazwa fenicka, odpowiada greckiej Neapolis („Nowe Miasto”) bardzo częsta nazwa miast na wybrzeżu libijskim. *Periplus* nie wymienia starej kolonii fenickiej Takape (dzis. Gâbes w Tunezji), położonej w głębi Małej Syrty na zachód od Wyspy Lotofagów. Miasta w Tripolitani i u wybrzeży Małej Syrty nazywane były przez kupców i żeglarzy greckich krótko Emporiami (gr. τό ἐμπόριον – miejsce handlowe). Emporia te nigdy nie znajdowały się w bezpośredniej zależności od Kartaginy. Dlatego też po jej upadku nie weszły w skład rzymskiej prowincji Africa, lecz najpierw pozostawały w luźnym związku z królestwem Numidii, a dopiero po jego likwidacji znalazły się w obrębie rzymskiej prowincji Africa Nova.

plynie się jeden dzień. W pobliżu tego miasta leży wyspa bezludna. Za nią jest wyspa Kerkinitis⁴⁴ i miasto na niej, a naprzeciwko niej leży Tapsos. Do Tapsos płynie się z niej półtora dnia. Od Tapsos, Małej Leptis i Adrymetu⁴⁵ rozciąga się w głąb łądu wielka zatoka, w obrębie której znajduje się Mała Syrta, nazywa się ona także Kerkinitis, znacznie bardziej niebezpieczna i uciążliwa dla żeglugi od tej drugiej Syrti, obwód jej wynosi 2000 stadiów. W Syrcie tej leży wyspa zwana Tritonis⁴⁶

⁴⁴ *Kerkinitis* – Strabon (XVII p. 834) wymienia dwie wyspy w północnym rejonie Małej Syrti: Kerkinna (wyspa większa z miastem o tej samej nazwie) i Kerkinitis (wyspa mniejsza). Ponieważ Skylaks wspomina tylko o jednej wyspie, niewykluczone, że Kerkinitis Skylaksa odpowiada Kerkinnie Strabona. *Kerkinna* – dzis. Kerkena u brzegów Tunezji.

⁴⁵ *Tapsos* (dzis. Ras Dimasse), *Leptis Mala* (dzis. Lamta), *Adrymetos* (dzis. Sousse) – stare tyryjskie kolonie na wybrzeżu dzisiejszej Tunezji; najstarsze z tych miast Adrymetos (Hadrumetum) założone zostało przypuszczalnie jeszcze przed Kartagina (założona w 814 r. p.n.e.), jego rozkwit datuje się od VI w. p.n.e., po upadku Kartaginy obok Utyki główne miasto rzymskiej Afryki, od IV w. n.e. stolica prowincji Byzaceny, na nowo ufortyfikowana za cesarza Justyniana, otrzymuje przydomek Sódzusa, który wyparł właściwą nazwę i utrzymał się wśród zdobywców arabskich; od niego też pochodzi nazwa dzisiejsza tego ważnego miasta i portu Tunezji.

⁴⁶ *Tritonis* – wymieniając tę wyspę autor *Periplusu* jeszcze raz cofa się w swym opisie w głąb Zatoki Małej Syrti. Herodot (IV 178) nazywa tę wyspę Fla. Wysepka Tritonis musiała leżeć u ujścia rzeki Triton, łączącej opisanę w dalszej kolejności przez Skylaksa jezioro Tritonis z morzem. Z biegiem czasu wysepka zniknęła, połączona z łądem naniesionymi przez

i rzeka Triton, i wznosi się tam świątynia Ateny Tritonis⁴⁷. Jest tam także wąskie ujście jeziora i przy tym ujściu leży wyspa. I kiedy jest odpływ morza, nie ma możliwości wpłynięcia na to jezioro. Jest ono wielkie, ma bowiem obwód około 1000 stadiów. Mieszka wokół niego libijskie plemię Gydzantów⁴⁸, a po drugiej stronie

rzekę osadami piasku. Również cały szereg wielkich słonych jezior, jaki rozciągał się w starożytności od wybrzeża Małej Syrti w kierunku zachodnim w głąb łądu (jeziora Libya, Pallas, Tritonis) przemienił się w wysychające bagniska (Shott el Djerid i Shott Melrhir na dzisiejszym pograniczu tunezyjsko-algierskim). Starożytna nazwa wyspy, rzeki i jeziora Tritonis łączy się z imieniem bożka morskiego Tritona, co dodatkowo potwierdza fakt, że te słone jeziora były kiedyś zatoką Morza Śródziemnego. Dzisiaj jezioro Tritonis nosi nazwę Shikah-el-Lovdjah, a rzeka Triton to dzisiejszy El Hammah; nie wypływa już jednak z jeziora. Okolica, tak jak i w starożytności, obfituje w palmy daktylowe.

⁴⁷ Kult Ateny przynieśli w te strony Grecy, czego odbiciem jest opowieść Herodota o pobycie Jazona w Libii (IV 179). Grecy nie tyle wprowadzili nowy kult, ile zhellenizowali kult miejscowej libijskiej bogini utożsamionej z Ateną. Opis obrzędów ku czci tej bogini daje Herodot (IV 180).

⁴⁸ *Gydzantowie* (u innych autorów Bydzantowie lub Dzygantowie) – mieszkali nie nad jeziorem Tritonis, lecz znacznie dalej na północ – por. Hdt. IV 194. Według Herodota wokół Jeziora Tritońskiego znajdowały się siedziby Machlyów i Auseów (IV 178 i 180), natomiast za rzeką Triton rozciągały się już tereny zajmowane przez Libijczyków – rolników, którzy nie prowadzili koczowniczego trybu życia, lecz uprawiali ziemię. Wśród tych osiadłych Libijczyków wyróżnia Herodot Maksyów, Dzaueków i właśnie Gydzantów (IV 191, 193, 194).

Od Gydzantów (Bydzantów) wywodziła się nazwa części państwa kartagińskiego – Bydzakion (lub Bydzakis), w czasach

jeziora od zachodu słońca leży miasto. Mówią, że wszyscy ci libijscy Gydzantowie są jasnowłosi, wysmukli i urodziwi. Kraj ten jest bardzo dogodny [w swym położeniu] i bardzo urodzajny, mieszkańcy mają wielkie i liczne stada bydła, a sami są bogaci i piękni. Za tą Syrta leży miasto Neapolis⁴⁹. Z Adrymetu do Neapolis płynie się jeden dzień. Za Neapolis wznosi się przylądek Hermaja⁵⁰ i miasto. Żegluga z Neapolis do Hermai trwa półtora dnia. Z Neapolis istnieje droga lądowa przez półwysep do drugiego morza w pobliżu Karchedonu o długości 180 stadiów. Jest tam bowiem wysunięty w morze przylądek połączony półwyspem z lądem stałym. Żegluga od uchodzącej do morza w tym miejscu rzeki do Karchedonu trwa pół dnia. Terytorium Karchedończyków usytuowane jest w zatoce.

rzymskich Byzacena, terytorium Dzaueków zwano Zeugis (lub Zeugitana). Dzauekowie zajmowali północną, Gydzantowie środkową, a Maksyowie południową część dzisiejszej Tunezji.

Wymienione przez Skylaksa miasto, leżące po zachodniej stronie Jeziora Tritońskiego, nie było przypuszczalnie kolonia fenicka, lecz osadą tubylców, dlatego też nie figuruje w *Periplusie* jego nazwa.

⁴⁹ *Neapolis* – *Periplus* podaje grecką nazwę fenickiej kolonii Makomades („Nowe Miasto”, a raczej nawet dosł. „Nowe Miejsce”, „Nowa Miejscowość”) – leżała na wschodnim wybrzeżu Zeugitany (dzis. Nabal).

⁵⁰ *Przylądek Hermaja* (po gr. dosł. – „Przylądek Hermesa”) – dzisiejszy przylądek Rass Addar w Tunazji. Starożytna Kartagina, tak jak dzisiejszy Tunis, leżała nad obecną Zatoką Tunisu (Khalidj Tounis).

111. Karchedon⁵¹. Po drugiej stronie półwyspu leży Karchedon, miasto Fenicjan i port. Żegluga od Hermai do Karchedonu trwa pół dnia. W pobliżu przylądka

⁵¹ *Karchedon* (grecka nazwa Kartaginy; fen. *Kart-Hadaszt* – „Nowe Miasto”, „Nowa Stolica”) – początkowo kolonia Tyru, założona w 814 r. p.n.e. na obszernym przylądku połączonym z lądem piaszczystym przesmykiem, łatwym do obrony, usytuowanym w głębi dzisiejszej Zatoki Tunezyjskiej, w miejscu chronionym od wiatrów. Najstarsze miasto leżało na wzgórzu zwanym Byrsa (fen. *birtha* – „zamek”), wysokim na ok. 60 m. Otaczały je potężne mury obronne (50 m wysokości, 30 m szerokości), które osłaniały jednocześnie dwa porty, obecnie całkowicie zapiaszczone. Mniejszy z nich, ale za to bardziej wewnętrzny, a więc bezpieczniejszy, pełnił rolę portu wojennego i posiadał 220 doków do naprawy okrętów. Kiedy ludność miasta wzrosła, powstało na północ od Byrsy na płaskim wzniesieniu przedmieście Magalia (fen. – „wyżyna, wzniesienie”), także otoczone murami i zaopatrzone w wodę specjalnym wodociągiem. W r. 146 p.n.e., w momencie zdobycia i całkowitego zniszczenia Kartaginy przez Rzymian, miasto liczyło przypuszczalnie ok. 700 tysięcy mieszkańców. W 19 r. p.n.e. rozkazał cesarz August na miejscu dawnej Kartaginy zbudować nowe miasto – Colonia Julia Carthago. W trzecim i czwartym stuleciu była Kartagina po Rzymie i Konstantynopolu najludniejszym miastem Imperium Rzymskiego. W 429 r. n.e. zdobyta została przez Wandalów, potem znajdowała się jeszcze przez jakiś czas w rękach Bizantyńczyków. Upadła całkowicie dopiero wtedy, kiedy zdobywcy arabscy przenieśli swą stolicę do pobliskiego, przedtem nic nie znaczącego miasta Tunisu. Od morza oddzielała Tunis płytką laguna i tutaj Arabowie czuli się zabezpieczeni od wciąż jeszcze wówczas panujących na morzu Bizantyńczyków. Tak powstała dzisiejsza stolica Tunezji – Tunis.

Hermaja leży archipelag małych wysepek, wyspa Pontia⁵² i Kosyros⁵³. Z Hermai płynie się na Kosyros jeden dzień. Od Hermai w kierunku wschodzącego słońca [niezbyt daleko] znajdują się trzy niewielkie wyspy, zamieszkałe przez Karchedończyków: Melite⁵⁴ z miastem i portem, Gaulos⁵⁵ z miastem, Lampas⁵⁶ – na niej wznoszą się dwie lub trzy wieże. Z Kosyros do Lilybajon⁵⁷, przylądka Sycylii, żeglują się jeden dzień. Za Karchedonem miasto Ityke⁵⁸ z portem. Żegluga z Karchedonu do

⁵² *Wyspa Pontia* – nazwa wyspy poza tym nieznana; być może chodzi o wyspę Ajgimuros (Strab. p. 123, 277, 834; Livius XXX, 24), obecnie Djeziret Zembra, na zachód od przylądka Rass Addar.

⁵³ *Kosyros* – dzis. wyspa Pantelleria, między Sycylią a wybrzeżem afrykańskim.

⁵⁴ *Melite* – dzis. Malta. Na podstawie danych archeologicznych datuje się obecnie fenickie zasiedlenie Malty na VIII w. p.n.e. W tym samym mniej więcej czasie musieli Fenicjanie opanować Gozo, Pantellerię i Lampedusę. Zajęcie tych wysp przez Kartagińczyków musiało nastąpić w okresie umocnienia się potęgi Kartaginy, a więc najpóźniej w VI w. p.n.e. Wspomniane przez Skylaksa miasto na Malcie nosiło nazwę Melite i leżało na miejscu dzisiejszego Rabat–Medina.

⁵⁵ *Gaulos* – dzis. Gozo w pobliżu Malty.

⁵⁶ *Lampas* – dzis. Lampedusa.

⁵⁷ *Lilybajon* – zachodni przylądek Sycylii, w 396 r. p.n.e. Kartagińczycy założyli na nim miasto – główny ośrodek swej władzy w tej części wyspy; dzis. Marsala.

⁵⁸ *Ityke* (fen. – „miejsce postoju, osada, kolonia”), łac. *Utica* – według zgodnej tradycji autorów starożytnych najstarsza kolonia fenicka na wybrzeżu północnej Afryki, założona ok. 1100 r. p.n.e. na skalistym, ale płaskim i tworzącym dwa naturalne

Ityke trwa jeden dzień. Za Ityke jest miasto Hippuakra [inaczej] Hippona⁵⁹, w pobliżu niego rozciąga się jezioro, na jeziorze są wyspy, a nad jeziorem i na wyspach leżą następujące miasta: miasto Psegas⁶⁰, a naprzeciwko niego wiele wysp o nazwie Naksikaj⁶¹; dalej Pitekusaj⁶² z portem, a naprzeciwko niego wyspa z miastem Euboja; miasto Tapsa⁶³ z portem; miasto

porty półwyspie, w pobliżu ujścia największej rzeki w tej części Afryki – Bagradas (dzis. Medjerda). Utyka zachowała samodzielność wobec młodszej od siebie Kartaginy, w trzeciej wojnie punickiej stanęła po stronie Rzymu i po zagładzie Kartaginy otrzymała znaczną część jej terytorium miejskiego. Centrum administracyjne rzymskiej prowincji Africa, od III w. n.e. straciła znaczenie na skutek całkowitego zamulenia portu.

⁵⁹ *Hippuakra* – *Hippona* (Hippo z przydomkiem Diarrytos, czyli „oblana wodą”, ponieważ leżała między morzem a istniejącym do dzisiaj jeziorem; fen. *Hippo* – „twierdza”) obecnie Bizerte w Tunezji; stara kolonia fenicka, znana już Hekatajosowi z Miletu.

⁶⁰ *Psegas* – miasto nieznane; Skylaks podaje, że nad jeziorem w pobliżu Hippony leży większa liczba miast, wymienia jednak tylko jedno.

⁶¹ *Naksikaj* – nie wiadomo, czy wyspy te leżały na wspomnianym jeziorze, czy też na morzu, w tym drugim wypadku można by je identyfikować z wysepkami Cani w rejonie Hippony.

⁶² *Pitekusaj* – wyspa położona naprzeciwko tego miasta to starożytna Kalathe, obecnie Djeziret Djalita. Samo miasto Pitekusaj trudne do zidentyfikowania; być może mianem tym określali Grecy starożytne Tabraca (dzis. Tabarca), zwłaszcza że wedle relacji starożytnych w lasach w pobliżu Tabraca żyły wielkie stada małp (gr. ὁ πίθηκος – małpa).

⁶³ *Tapsa* – przypuszczalnie identyczne z miastem Rusicade (dzis. Philippeville) na wybrzeżu Numidii (dzis. wschodnia

Kaukakis⁶⁴ i port; miasto Sida⁶⁵; przylądek Juliosa⁶⁶, miasto i port; miasto Hebdomos⁶⁷ z portem; wyspa Akion, a na niej miasto z portem; wyspa Psamatos z miastem i portem – i zatoka. W zatoce tej leży wyspa Bartas⁶⁸ z portem; miasto Chalka⁶⁹ nad rzeką; miasto Arylon; miasto Mes z portem; miasto Sige⁷⁰ nad rzeką, a naprzeciwko ujścia rzeki wyspa Akra⁷¹, wielkie miasto

Algieria). Na odcinku między Tabraca a Ruscade leżała stara kolonia fenicka Hippo, dla odróżnienia od Hippony Diarrytos zwana przez Rzymian Hippo Regius (Hippona Królewska), ponieważ w okresie między II a III wojną punicką była stolicą numidyjskiego królestwa Masynissy, sprzymierzeńca Rzymian. Hippo Regius, niewspomniana przez Skylaksa, to obecna Annaba (przedtem Bône) na wschodnim wybrzeżu Algierii.

⁶⁴ *Kaukakis* – położenie miasta nieznanne; być może starożytny Kullu, obecne Collo.

⁶⁵ *Sida* – miasto musiało leżeć gdzieś w okolicy dzisiejszego Dellys.

⁶⁶ *Przylądek Juliosa* – należy go umiejscowić w pobliżu starożytnej kolonii fenickiej Jôl, w czasach Augusta rezydencja mauretańskiego króla Juby II, przemianowana na Cezareę, obecnie Cherchel w Algierii. Skylaks pominął leżąca na wschód od Jôl kolonię Fenicjan Icosium, obecny Algier.

⁶⁷ *Hebdomos* – położenie nieznanne, w każdym razie miasto musiało leżeć na zachód od Jôl.

⁶⁸ *Wyspa Akion, Psamatos i Bartas* – być może dzis. wysepki Ashak, Colombi i Plane.

⁶⁹ *Chalka* – położenie nieznanne, podobnie jak i miast Arylon i Mes.

⁷⁰ *Sige* – miasto leżało na zachód od dzisiejszego Oranu w Algierii, pozostały po nim ruiny nad rzeką dzis. Taphna.

⁷¹ *Akra* – dzisiejsza wyspa Rachgoun (inaczej Harchgoun).

i port o nazwie Akros⁷² nad zatoką; niezamieszkała wyspa o nazwie Drinaupa⁷³; „Kolumna Heraklesa” w Libii⁷⁴; przylądek Abilyke i miasto nad rzeką, a naprzeciwko niego wyspy Gadejry⁷⁵. Z Karchedonu aż do „Kolumny Heraklesa” w pomyślnych warunkach płynięcie się siedem dni i siedem nocy. Gadejry. Wyspy te leżą u brzegów Europy, na drugiej z nich jest miasto. W rejonie tym znajdują się „Kolumny Heraklesa”, ta w Libii – niska, ta w Europie wysoka⁷⁶. Przylądki te położone są dokładnie naprzeciwko siebie, a dzieli je odległość dnia żeglugi. Opłynięcie Libii od Kanopijskiego ujścia w Egipcie aż do Słupów Heraklesa, jeśli dokona się obliczenia w ten sam sposób, jak to zostało podane

⁷² *Akros* – grecki odpowiednik fenickiej nazwy miasta Rusaddir (dzis. Melilla na terytorium dzisiejszego Maroka).

⁷³ *Drinaupa* – nazwa nieznanana; być może wyspa Alboran w pobliżu przylądka Rusaddir.

⁷⁴ „*Kolumna Heraklesa*” w Libii – w starożytności leżało na tym przylądku w wejścia do Cieśniny Gibraltarskiej miasto Abila (dzis. Ceuta), sam przylądek nosi dziś nazwę Punta de la Almina. Niewymienione z nazwy miasto nad rzeką nie mogło być jednak Abila, lecz autor *Periplusu* miał przypuszczać na myśli miasto Tingis (dzis. Tanger), o którym już przedzej można powiedzieć, że leży naprzeciwko Kadyksu.

⁷⁵ *Wyspy Gadejry* – wysepki u ujścia starożytnej rzeki Baetis (Guadalquivir) w Hiszpanii; na jednej z nich (dzis. wyspa Léon) założyli Fenicjanie z Tyru ok. 1110 r. p.n.e. swą najstarszą kolonię Gades (Kadyks, dzis. Cédiz) i w ten sposób zapewnili sobie kontrolę nad handlem metalami, w które obfitowała starożytna Hiszpania (złoto, cyna, srebro).

⁷⁶ „*Kolumna Heraklesa*” w Europie – oczywiście Gibraltar z przylądkiem Punta de Europa.

w odniesieniu do Azji i Europy, i przy założeniu, że żegluguje się dokoła zatok, zajmuje 74 dni⁷⁷. Wszystkie wymienione miasta i faktorie handlowe w Libii od Syrty koło Hesperyd aż do „Kolumny Heraklesa” po stronie libijskiej należą do Karchedończyków.

112. Jeśli ktoś wy pływa poza Słupy Heraklesa, mając brzeg Libii po lewej ręce, natrafia na wielką zatokę⁷⁸, ciągnącą się aż do przylądka Hermaja⁷⁹. I tam także jest przylądek Hermaja. Po środku brzegów zatoki jest okolica zwana Pontion⁸⁰ i znajduje się tam miasto.

⁷⁷ Na opłynięcie Libii od Kanopijskiego ujścia Nilu w Egipcie do Słupów Heraklesa potrzeba 74 dni, jeśli dokona się obliczenia w ten sposób, że tam, gdzie były podane dni i noce żeglugi, za noc podstawia się dzień żeglugi, a tam gdzie odległości były podane w stadiach (stadion = ok. 180 m), 500 stadiów (90 km) jako równoważność dnia żeglugi.

⁷⁸ Mówiąc o zatoce poza Słupami Heraklesa, autor ma na myśli wielką zatokę Oceanu Atlantyckiego między południowo-zachodnią częścią Półwyspu Pirenejskiego a wybrzeżem Maroka. Relacja Skylaksa o brzegach Libii poza Słupami Heraklesa jest bardzo niedokładna i zawiera wiele znaków zapytania. Rzecz to zrozumiała, ponieważ najpierw Fenicjanie, a potem Kartagińczycy zazdrośnie strzegli przed Grekami informacji o tym szlaku żeglugowym. Skylaks dysponował więc wiadomościami zaczerpniętymi z drugiej ręki i to w dodatku często tendencyjnie zniekształconymi.

⁷⁹ *Przylądek Hermaja* należy umiejscowić prawdopodobnie między dzisiejszą Casablanką a Mazaganem, nieco na wschód od ujścia rzeki Umer Rebia (Oum er Rbia).

⁸⁰ *Pontion* – nazwa nieznana; okolice opisana w *Periplusie* lokalizuje się w rejonie dzisiejszej miejscowości Port Lyautey przy ujściu rzeki Sebu (Ued Sebu), na północ od ujścia tej rzeki do

W pobliżu miasta rozpościera się wielkie jezioro, a na jeziorze tym leży wiele wysp. Wokół jeziora rośnie trzcina, cybora, tatarak i inne rośliny bagienne. Żyją tutaj ptaki Meleagrydyjskie, poza tym miejscem nigdzie indziej, chyba że stąd przywiezione. Jezioro to nazywa się Kefesjas⁸¹, a zatoka Kotes. Leży ona w połowie drogi między Słupami Heraklesa a przylądkiem Hermaja. Od przylądka Hermaja ciągną się wielkie skały podwodne⁸², od Libii w kierunku Europy, nie sterczą one ponad powierzchnią morza, a niekiedy fale całkowicie je zalewają. Rify te ciągną się aż do przylądka leżącego po przeciwnej stronie na wybrzeżu Europy. Przylądek ten nosi nazwę Hieron⁸³. Za przylądkiem Hermaja jest rzeka Anides⁸⁴. Wpada ona do wielkiego jeziora. Za Anides jest inna wielka

dnia dzisiejszego rozpościera się jezioro o nazwie Merdja (inaczej Murjah).

⁸¹ O jeziorze Kefesjas i mitycznych ptakach Meleagrydyjskich (tzy tych ptaków oplakujących śmierć Meleagra zamieniały się w bursztyn). Por. Plin., *Nat. hist.* XXXVII, 2.

⁸² Wiadomość o rafach ciągnących się pod powierzchnią oceanu między przylądkiem Hermaja a przylądkiem Hieron jest oczywiście wytworem fantazji żeglarzy fenickich, którzy w ten sposób chcieli odstraszyć innych śmiałków, przede wszystkim Greków, od zapuszczania się w te strony.

⁸³ *Przylądek Hieron* (gr. – „święty”) leżący naprzeciwko przylądka Hermaja, to dzisiejszy przylądek Świętego Wincen-tego (Sao Vicente) w południowo-zachodniej części wybrzeża dzisiejszej Portugalii.

⁸⁴ *Rzeka Anides* – to przypuszczalnie dzisiejsza, wspomniana już, rzeka Umer Rebia (Oum er Rbia).

rzeka Liksos⁸⁵ i leży nad nią miasto Fenicjan Liksos, a drugie miasto Libijczyków z portem znajduje się na przeciwnym brzegu rzeki. Za rzeką Liksos – rzeka Krabis, port i miasto Fenicjan o nazwie Tymiatéria⁸⁶. Z Tymiaterii żeglujecie się do przylądka Soloeis⁸⁷, który wybiega bardzo daleko w morze. Cała ta okolica jest sławna i święta. Na szczycie przylądka wznosi się wielki ołtarz poświęcony Posejdonowi. Na ołtarzu wyrzeźbione są postacie ludzkie, lwy i delfiny. Ma być to dzieło Dedala. Za przylądkiem Soloeis jest rzeka o nazwie Ksion⁸⁸. Nad

⁸⁵ *Rzeka Liksos* – odpowiadałaby dzisiejszej rzece Ued Tensift; miasto Liksos według danych Skylaksa leżałoby więc na południe od obecnego miasta Safi. Liksos Skylaksa nie można zatem identyfikować ze słynną, założoną być może jeszcze przed Kadyksem, kolonią fenicką Liksus, która znajdowała się na wybrzeżu dzisiejszego Maroka na południe od Tangeru (ruiny koło el-Araisz). Liksus i Kadyks należały do najstarszych zamorskich osiedli Fenicjan, stanowiły doskonałe bazy do kontrolowania dróg handlowych na Morzu Śródziemnym, jak i punkt wyjścia na szlaki atlantyckie w kierunku północno-zachodniej Europy i zachodniej Afryki. Albo więc Skylaks popełnił błąd, lokalizując Liksos znacznie dalej na południe, albo też w tym rejonie istniała druga kolonia o tej samej nazwie.

⁸⁶ *Tymiatéria* – leżała prawdopodobnie na miejscu dzisiejszego miasta Mogador. *Periplus* Hannona umieszcza miasto Tymiatieron w odległości dwóch dni żeglugi od Słupów Heraklesa, a więc w pobliżu przylądka Hermaja.

⁸⁷ *Przylądek Soloeis* („skalisty”; zna go Hdt. IV 43) – to dzisiejszy przylądek Sim, leżący nieco na południe od Mogador. *Periplus* Hannona wspomina o świątyni Posejdon na przylądku Soloeis.

⁸⁸ *Rzeka Ksion* – obecnie Ued Sus, jeżeli wyspę Kerne będziemy lokalizować koło Agadiru.

rzeką tą mieszkają Etiopowie Święci [Zachodni]. W pobliżu leży wyspa o nazwie Kerne⁸⁹. Żegluga od Słupów Heraklesa do przylądka Hermaja trwa dwa dni. Od przylądka Hermaja do przylądka Soloeis płynie się trzy dni. Od Soloeis do Kerne potrzeba na przebycie tej trasy siedmiu dni. W sumie żegluga od Słupów Heraklesa na wyspę Kerne zajmuje 12 dni. Dalej już poza wyspę Kerne nie da się płynąć⁹⁰ z powodu

⁸⁹ *Wyspa Kerne* (fen. *keren* – „róg”, nazwa nadana od sierpowatego kształtu wyspy) – dzisiejsza wysepka Agadir koło miasta Agadir w południowym Maroku (niektórzy uczeni szukają jej jednak aż u ujścia rzeki Senegal w Senegalu, opierając się na danych *Periplusu* Hannona).

⁹⁰ Jak widać z tekstu, informacje Skylaksa już poza wyspę Kerne nie sięgały. Swą niewiedzę ukrywa więc autor stwierdzeniem powszechnym u podróżników, żeglarzy, geografów starożytnych i średniowiecznych, że dalej płynąć już się nie da. Podobnie tłumaczy się przed Kserksesem Pers Saspes, który miał za zadanie opłynąć Afrykę (Hdt. IV 43). Fakt, że opis w przewodniku żeglarskim Skylaksa kończy się na wyspie Kerne dowodzi, że w momencie ostatecznej redakcji tekstu tego *Periplusu* (połowa IV w. p.n.e.) nieznanne były jeszcze w świecie greckim rezultaty kolonizacyjnej i badawczej wyprawy Kartagińczyka Hannona wzdłuż wybrzeży zachodniej Afryki. Ekspedycja ta odbyła się w połowie V w. p.n.e. i posunęła się znacznie dalej na południe poza wyspę Kerne, docierając do wybrzeża dzisiejszego Senegalu i Gwinei, a być może nawet, jak sądzą niektórzy uczeni, do Kamerunu czy Gabonu. Relację ze swej odkrywczej wyprawy, spisaną w języku punickim, umieścił Hannon na steli ofiarowanej świątyni Baal Hammona w Kartaginie. Tekst ten w IV w. p.n.e. został przełożony na język grecki i przekład ten się zachował.

plytkości morza, mułu i trawy morskiej. Trawa ta ma szerokość dłoni i jest ostro zakończona, tak że kłuje. Handel uprawiają tam Fenicjanie. Skoro przybędą na wyspę Kerne, statki stawiają na kotwicy, a na Kerne rozbijają namioty. Wydobywszy ładunek ze statków przewożą go małymi łodziami na ląd stały. Zamieszkują go Etiopowie⁹¹. Są to ci Etiopowie, z którymi prowadzą handel. Oferują oni w zamian skóry antylopy, lwów, panter, skóry i kły słoni, jak również bydła domowego. Jako ubioru używają cełkowanych [skór], a zamiast pucharów czar z kości słoniowej, kobiety ich noszą dla ozdoby naramiennice z kości słoniowej, nawet konie przyozdabiają kością słoniową. Etiopowie ci są najwięksi ze wszystkich ludzi, o których mamy wiadomości, wzrost ich przekracza cztery łokcie, a niektórzy spośród nich mają i po pięć łokci wzrostu. Noszą brody i długie włosy, i są najpiękniejsi ze wszystkich ludzi. Królem u nich jest ten, kto ma największy wzrost. Mają też wyćwiczonych jeźdźców, włóczników i łuczniczków i posługują się zahartowanymi w ogniu grota mi. Kupcy fenicy przywożą im wonne olejki, kamień egipski⁹², naczynia gliniane attyckie i konwie [te ostatnie bowiem naczynia gliniane sprzedawane są na

⁹¹ Etiopowie zamieszkujący ląd stały w pobliżu wyspy Kerne byli w świetle opisu Skylaksa raczej Berberami niż Murzynami. W podobny sposób, jak to przedstawia Skylaks, dokonywali swych transakcji handlowych z tubylcami Kartagińczycy. Por. Hdt. IV 196.

⁹² Kamień egipski – tzw. szklany kamień, służący do wyrobu ozdób. Strab. XVI p. 758.

„święcie dzbanów”⁹³]. Etiopowie ci żywią się mięsem, piją mleko; wino przygotowują w dużej ilości z winogron, tak że nawet Fenicjanie je stąd wywożą. Jest u nich wielkie miasto, do którego zawijają kupcy fenicy. Twierdzą niektórzy, że siedziby tych Etiopów ciągną się nieprzerwanie stąd aż do Egiptu i także to morze ciągnie się bez przerwy, Libia bowiem jest półwyspem⁹⁴.

⁹³ „Święto dzbanów” – drugi dzień ateńskich świąt Antesterii ku czci Dionizosa.

⁹⁴ Że Libia jest wielkim półwyspem kontynentu azjatyckiego i że oblewa ją wokół morze, twierdził również Herodot (IV 41–43), powołując się na słynne opłynięcie Afryki przez Fenicjan na rozkaz faraona egipskiego Nechoa II (ok. 600 r. p.n.e.).